

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію Ріпей Марії Володимирівни «Нормативний аспект уживання лексики в сучасних українських текстах», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова (Луцьк, 2021. – 237 с.)

Мова ЗМІ – одна з найдинамічніших систем, яка активно реагує на всі зміни в економічному, політичному, культурному, науковому житті суспільства. Найбільш чутлива до таких змін лексична система мови, склад якої постійно змінюється, оновлюється і, відповідно, потребує дослідження. Як відомо, завдання публістики – доступно донести необхідну інформацію до споживача, повідомити про досягнення світової науки й техніки, зміни в релігійній чи освітній сферах тощо. А реалізуються ці завдання саме через використання різних груп лексики, нейтральної і стилістично маркованої, термінів і побутовізмів, у прямому значенні й у складі тропів.

Тексти періодичних видань є середовищем, у якому відбуваються активні мовні процеси, що впливають на стан літературної мови в цілому. Мова ЗМІ – це відзеркалення української мови взагалі, “журналісти навряд чи копаються у словниках, вишукуючи те або інше слово. Вони описують події, цитують мову політиків, і так безпосередня соціально-мовна реальність сьогодення – мови тут і тепер – переходить до журналістського дискурсу” (Н.Партач). Тому прослідковується тенденція і до вживання субстандартної лексики у медіатекстах, і, на жаль, частими стали випадки ненормативного вживання лексем. Дослідник О. Тараненко говорив про те, що “стихія мовної вседозволеності й вульгаризації, як грубої “деіконізації” поширилася й на сферу вищих духовних цінностей – з використанням засобів, які за всієї поваги до

плюралізму поглядів та різноманітності естетичної палітри навряд чи можна вважати морально дозволеними”.

Мова засобів масової інформації неодноразово ставала об'єктом дослідження у лінгвістичній науці. Науковці студіювали зрушення мови, що відбуваються на різних її рівнях, зокрема й на лексичному. Проблеми вияву лексем у ЗМІ стали основою нового напряму у лінгвістиці – медіалінгвістики, а наукові розвідки з цього питання належать перу таких мовознавців, як М.І. Навальна, О.А. Стишов, Т.А. Коць, Л.М. Городенко та інші. окремим питанням функціювання лексики у медіатексті присвятили свої праці О. Логвиненко, О. Гусєва, А.Ф. Нечипоренко, Н.О. Яценко, І.С. Грицай. Не оминули увагою мовознавці і проблему порушення мовних норм у журналістських текстах.

Опрацьований дисертантою значний обсяг наукової літератури в цьому напрямку доводить, що незважаючи на досить тривалий період вивчення мови мас-медіа і значну кількість наукових робіт у цій сфері, процес не може вважатися завершеним з огляду на зазначену динамічність мови публіцистики, значну кількість видань, особливо інтернет-видань, які з'являються останніми роками.

Мета дисертаційної праці – дослідити нормативний аспект використання найуживанішої лексики різної частиномовної належності в сучасних українських газетних текстах - реалізується через з'ясування основних завдань, логічно співвіднесених зі структурою дослідження, через об'єкт і предмет наукового аналізу, методи лінгвістичних досліджень. Достатньо переконлива джерельна база – видання «Високий Замок», «День», «Дзеркало тижня», «Експрес» за період з 2008 по 2021 рр., звідки в межах 660 реченнєвих конструкцій методом суцільної вибірки проаналізовано 32 лексеми різних частин мови з погляду правильного вживання. Крім того, запропоновано правильні відповідники до ненормативно вжитих слів.

Беззаперечна новизна дисертаційної праці, адже вперше в українській лінгвістиці на широкому фактичному матеріалі (газетні тексти) із залученням

редакторського досвіду досліджено використання слів, значення яких нечітко розмежовано в довідковій літературі, подано рекомендації щодо правильного їх уживання. Особливо важливо – вироблено алгоритм оцінювання лексики газетних текстів з погляду норми і виділено три етапи, які чітко прописані в дисертації.

Наукова робота дисерантки пройшла достатню апробацію, що засвідчено кількістю публікацій та участю у різних науково-практичних конференціях.

Теоретичні аспекти дисертації узагальнено представлені в першому розділі (**«Теоретико-методологічні засади дослідження лексичної норми в газетному тексті»**) і свідчать про ґрутовну обізнаність авторки з науковими здобутками у цій царині.

Пп 1.1. роботи – це огляд праць, в яких описане поняття мовної норми, критерії її визначення, подано різні погляди лінгвістів на функціонування цієї категорії, розглянуто періодизацію її становлення. Це важливий підпункт, оскільки доводить, що поняття мовної норми має тривалу історію становлення, і щоразу науковці наголошували і наголошують на важливості дотримання мовних норм різних рівнів, аби надати текстам впорядкованості, правильності, обов'язковості.

М. Ріпей на основі аналізованої наукової літератури наголошує на важливості дотримання мовних норм у публіцистичному тексті, адже «найактивнішим джерелом лексико-семантичних процесів сучасної української мови є мова засобів масової інформації» (с.42).

Погоджуємося і з лінгвістами, і з дисеранткою, що ЗМІ мають великий вплив на суспільство, вони орієнтовані на масову аудиторію і їх мова стає тією нормою, яка впливає на формування норми сучасної літературної мови (с.43). Тому особливо важливо авторам журналістських текстів дотримуватися правильності написання, вчасно виявляти помилки і викорінювати їх, адже саме мова ЗМІ великою мірою формує мовну свідомість читачів.

Справедливо поставлено наголос на важливості кодифікації, адже саме у словниках, довідниках зібрані найкращі поради щодо слововживання і подано найвдаліші варіанти лексем.

У другому розділі – «Реалізація лексичних норм у сучасних газетних текстах» – досліджено функціонування у газетних публікаціях визначених лексем, їх сполучуваність з іншими словами, вказано на нормативності/ненормативності їх вживання журналістами. Варто наголосити, що науковиця проводила аналіз випадків порушення лексичної норми, групуючи слова за частинами мови. Це дало змогу детально схарактеризувати всі типи помилок, систематично, у певному порядку, а не хаотично і спорадично.

П 2.1. дисертації – це аналіз нормативності функціонування у зазначених газетних публікаціях іменників. М. Ріпей справедливо говорить про суттєвий вплив російської мови на вибір слова. Це справжня проблема мови сучасних ЗМІ, на яку треба не просто вказувати, а й рекомендувати шляхи подолання, що й робить авторка дослідження.

Аналіз значень таких лексем, зокрема, як *скасовувати/відміняти* (пп. 2.1.1.), *відсутність* (с.65-68), *напруга/напруження* (с.68-72), *ряд/низка* (пп.2.1.5.) за різними словниками доводить, наскільки складна і кропітка робота із вибором слова і наскільки відповідальним має бути журналіст у цій роботі. Крім того, авторка вказує і на розбіжності у словниках щодо значень аналізованих іменників (с.71).

П.2.2. – вживання прикметників *істотний, основний, останній, серйозний*. Це справді вагомий підпункт, адже газетні шпальти рясніють неправильним і недоречним використанням вказаних прикметників, що свідчить про недостатню увагу журналістів до вибору слова.

Здобувачка вчергове справедливо наголошує на розбіжностях у словниках і довідниках щодо тлумачення значень слів і їх сполучуваності з іншими лексемами (як у випадку зі словами *основний/головний* (пп.2.2.2.)).

Важливо, що пані Марія Ріпей має редакторський досвід, який допоміг розібратися у великій кількості тлумачень, поглядів, порад і зробити доречні рекомендації.

Третій розділ дисертації «Порушення лексичних норм у мові українських газет» зоріентований на аналіз нормативності функціонування дієслів, прислівників, прийменників та деяких лінгвоодиниць у сучасних медіатекстах.

Справді, чи не найбільше помилок у журналістських текстах пов'язано із неправильним вибором дієслів, їх помилковим використанням. Часто це пов'язано із впливом російської мови, тому суржикові, кальковані слова (зокрема діеслова) – неодмінна ознака газетного дискурсу.

Дослідниця чітко визначила перелік дієслів (с.109), які становлять труднощі у вживанні не лише пересічних мовців, а й журналістів. Варто зауважити, що це проблема не тільки обраних дисертанткою видань. І невмотивоване вживання таких дієслів, наприклад, як *викликати, відбивати, вказувати, дозволяти, носити, обробляти* тощо трапляється, крім друкованих ЗМІ, і в мові дикторів та ведучих телебачення. Тому особливо важливими у розділі і в роботі загалом є рекомендації щодо правильного вибору варіанта слова.

Цілком обґрунтовано М. Ріпей вказує на помилки у виборі правильного прийменника (п.3.3.). В цьому випадку знов особливо відчутний вплив російської мови, бо багато прийменників журналісти використовують саме за зразком вживання їх у російській мові. Для того, аби вдало обрати прийменник, авторка пропонує покладатися не лише на мовну традицію, а й зважати на значення, звертаючись до спеціальної літератури. Дисертантка визначила, що найбільші труднощі у вживанні становлять такі прийменники, як *попри, при*.

Традиційно в кінці кожного підпункту авторка подає висновки і рекомендації щодо нормативного вживання аналізованої лексеми.

Отже, на нашу думку, і другий, і третій розділи представленої роботи – це титанічна праця її авторки, яка полягала у з'ясуванні семантики слів вказаних вище частин мови із зачлененням різних видів словників (тлумачних, перекладних, словника синонімів), довідників, порадників.

Загалом робота важлива тим, що проаналізовано велику кількість прикладів, взятих з газетних матеріалів, опрацьовано авторитетні словникові та довідникові роботи, подано широку семантику іменників, прикметників, дієслів тощо, зафіксовано порушення лексичних норм у їх вживанні і – найважливіше – зазначено правильні варіанти помилкового вживання аналізованих частин мови.

Отож зважаючи на актуальну в сучасній лінгвістиці тему дисертаційної праці, беззаперечну новизну представленої роботи, хотілося б почути відповідь на такі питання:

1. Можливо, варто було до аналізу дієслів додати ще аналіз нормативності вживання активних дієприкметників теперішнього часу (*відпочиваючий*, *читаючий* тощо), адже їх немотивоване використання в журналістських текстах трапляється досить часто?
2. Чи потрапляли Вам у поле зору помилки у вживанні інших прийменників, окрім *попри* та *при* (наприклад, прийменник *по*)?

Однак поставлені нами питання означають лише зацікавленість рецензованою роботою і не заперечують суттєвих, нових і результативних висновків дисертаційної праці Марії Ріпей та не впливають на високу оцінку дослідження. Теоретичні і практичні здобутки дисертації, поза сумнівом, стануть основою для подальшої роботи про особливості мови сучасних засобів масової інформації. Крім того, результати дослідження – це безцінна допомога філологам-практикам, журналістам, редакторам, всім тим, хто працює з текстом.

Загалом дисертаційна робота Марії Ріпей відзначається логічним і послідовним викладом інформації, значним наповненням фактичним

матеріалом (проаналізовано 32 лексеми в 660 реченнєвих конструкціях), переконливими висновками, а її авторка засвідчила відмінне володіння стилістичними ресурсами наукового мовлення.

Актуальність і новизна дослідження, переконлива апробованість (46 наукових статей (зокрема, 7 з них опубліковані у фахових виданнях України, 5 – у зарубіжних виданнях, 9 засвідчують апробацію матеріалів дисертації, 24 додатково відзеркалюють наукові результати дослідження); список використаної літератури, лексикографічних праць та список використаних джерел дають підстави стверджувати про його відповідність усім вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013 р., зі змінами, унесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 10.08.2015 р. та від 30.12.2015 р, а автор дисертаційної праці цілком заслуговує присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.01 – українська мова.

Рядок кандидатів до спеціальності
28.08.2021 р.

Учений секретар *ЛЮ*
(Григорій О. Г.)

Офіційний опонент –
кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри
іноземної та української філології

Дуalseкого національного

технічного університету

ВІР

ВІДДІЛ
КАДРІВ

Л.Ю.Тиха

*ЛЮ (Президент держави БН
Лемко 10.)*

